

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 7 | פרשת ויצא תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

קידושין ומכר במלוה

הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו (בראשית לא טו)

א. תלונתן של בנות לבן תתבאר בהקדם כמה הנחות: נכרי נמכר לעבד ומוכר גם את בניו ובנותיו, כמבואר ברמב"ם (עבדים פ"ט ה"ב), אך בישראל נאמר (ויקרא כה נה) 'עבדי הם' ודרשו חז"ל (ב"מ י). ולא עבדים לעבדים, שאין ישראל יכול למכור את גופו לעבדות ואף לא את בניו ובנותיו. ודין אמה העבריה אינו כמכר כיון שמטרת המכר לנישואין ולכן אסור למכרה לפסולי חיתון (רמב"ם עבדים פ"ד ה"א).

ב. אף שמאמר 'עבדי הם' מדבר על קנין ה' בישראל על ידי יציאת מצרים 'אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים', דין זה הוא מוכרח לקבלת עול מלכות שמים, כי נדרשת לה השתעבדות מוחלטת הנמנעת בקבלת מרות נוספת, ועל כן מחמת עצם יחוד ה' של אברהם הקרוי 'אברהם עבדי' (וראה ביאור תואר זה על גדלות ושלימות יחוד ה' ללא עבדות נוספת אפילו דקה מן הדקה, בדברי רבינו במדבר יא כח) וממשיכי דרכו, לא תתאפשר העבדות, וכמו שמצינו בדברי הירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) לפטור עבד מקריאת שמע ממה שנאמר בה 'ה' אחד', למעט עבד שיש לו אדון נוסף. והשבטים, אכן הכריזו על יחוד ה' בפסוק זה עצמו (בראשית רבה צח ג).

משום כך, כשאמרו האחים ליוסף 'שא נא לפשע עבדי אלקי אביך' ואחר כך הצהירו 'הננו לך לעבדים', תמה עליהם יוסף 'התחת אלקים אני', כי הרי עבדותם לאלוקים תיפגם על ידי אדנותו, ותהא אדנותו במקום אלוים חלילה.

ג. המקדש במלוה אינה מקודשת (קידושין ו: מז), שהרי חלות הקידושין על ידי הנאת האשה, ומלוה להוצאה נתנה כך שבשעת הקידושין אין לאשה הנאה, אך מכר שחלותו על ידי הממון עצמו, יתכן גם בלא הנאה קיימת, וחל גם בויתור על מלוה (לדעת הרמב"ם בהלכות מכירה פ"ז ה"ד, ודלא כהראב"ד. וראה שם ראיית רבינו לדעת הרמב"ם, וביאור החילוק בין מכר לקידושין בהלכות אישות פ"ה הכ"ד).

ד. יעקב השכיר את עצמו ללבן עבור בנותיו ארבע עשרה שנה, וישנה לשכירות מתחילה ועד סוף (שם סג. מח), כלומר שתשלום העבודה היה בחוב כלפי יעקב, אם כן קידושי הבנות היו בויתור המלוה של תקופת העבודה ולא בכסף קיים, ואין קידושין חלים במלוה, על כן לא היתה עבודת יעקב לקידושין כי אם למכר, משום כך הייתה טענתם 'כי מכרנו'.

ה. בתיבת 'מכרנו' המרמזת על חלות מכירה ולא קידושין מחמת היותן קידושי מלוה, מצילות אימהותנו את יעקב מאיסור שתי אחיות שהרי אינן מקודשות לו, דבר שגרם למחלוקת דוד ושאלו (סנהדרין יט): על קידושי מיכל לדוד אחר קידושי מירב אחותה במלוה ופרוטה, שדוד סבר שגם במקרה כזה כוונתה על הנאת המלוה שאינה קיימת עוד ואין הקידושין חלים, ומשום כך הותרה אחותה, ושאלו סבר שבמקרה כזה דעתה על הפרוטה וחלו קידושיה ואחותה אסורה).

ו. אך הלא מכר הגוף אינו שייך אצל עם קודש המאמינים ביחוד ה' (גם קודם יציאת מצרים), רק בנכרים אשר להם אדונים רבים, לכן התלוננו 'הלוא נכריות נחשבנו לו' שהרי מכר הגוף אינו שייך אלא בנכריות.

(משך חכמה בראשית לא טו)

אור הדעת

פרקי מחשבה

מידת ההויה

ד. אך לא נאמר לא הודעתי להם, שבשעה שהבטיח הבורא לאברהם את גאולת ישראל בארצו אמר לו 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה' הוא כן הודיע לו בידיעה חיצונית את מידת הויותו, את הבריאה המחודשת שאינה מוגבלת לדרכי הטבע.

אך מיד אחר הבטחה זו גם הידיעה החיצונית הזו הופסקה, שכן הרהר אברהם על מידת ההויה והיכולת הזו ואמר 'במה אדע כי אירשנה' ובעקבות כך נגזרה גלות מצרים המסתירה את יכולת הבורא מחוץ לדרך הטבע (נדרים לב.), ומכאן ואילך אפילו ידיעה על מידה זו לא נאמרה אצל אברהם ולא הורשה ליצחק שמלידתו החלת גלות מצרים, ואך שמות אלוקים ושדי נאמרו להם.

ה. בבשורת הארץ ליעקב שב הבורא ומודיעו את מידת הויותו 'אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק' שנגלתי אליהם במידת אלוקותי בתוך הטבע, אך כעת 'הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך' וזה נגד כל מערכות הטבע במידת 'אני ה'' המהווה את הבריאה.

'אכן יש ה'' הנהגת ה' המהווה כרצונו למען אהוביו וגואלים לארץ אבותיהם, 'ואנכי לא ידעתי' אפילו ידיעה בעלמא לא הייתה לו בזה בתוך חיי גלות, אך בשורת הגאולה למדה אותו את מידת ההויה.

(משך חכמה בראשית כח טז)

אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (בראשית כח טז)

א. שמות אלוקים ושדי מורים על דרכי הטבע, אלוקים הוא לשון חוזק, ומורה על הטבע הנמצא באופן קבע בבריאה, שדי הוא לשון די שאמר לעולמו די, כלומר שנתן לו את כל צורכו וטמן בו כוחות נסתרים המסוגלים לשלמותו, והוראתו התגלות של כוחות הטמונים בטבע אך אינם נראים באופן האלוקי הרגיל (מש"ח במדבר טו מ).

שם הויה לעומתם, מורה על הנהגה מעבר לדרכי הטבע, שבה מראה ה' שהוא המהווה את הבריאה בכל רגע וממילא ביכולתו להחליף את הנהגת הטבע על ידי הויה שונה.

ב. הנהגת גלות היא הנהגה המסורה לדרכי הטבע בלא גילוי התערבות הבורא, אך כנגדה הגאולה היא שבירת מוסדות תבל והכרזה כי ה' מהווה את הטבע ומשנה אותו ככל שיחפוץ, למען אהוביו.

ג. הפרש גדול יש בין שתי ידיעות, ישנה ידיעה שהיא חיצונית לידוע ואינה מטמיעה בו שום שינוי וישנה ידיעה פנימית שהיודע חווה אותה וחש את קיומה.

'וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בקל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, נודעתי פירושו נכנסתי אל תוך תודעתם, לא נהפכו הם לידועים, לא התנהגתי עמם עצמם בצורת ההויה מחוץ לטבע, אלא רק בחוזק הטבע, בהסתר פנים של גלות (שמות ו ג ורש"י שם).

משך הלב

מעשי תורה ויראה

נושא בעול

במלחמה העולמית הראשונה, כשרוב התושבים של העיר עזבוה ולא נשארו אלא מדלת העם, נשאר ר' מאיר שמחה עמהם. כשהפצירו בו לעזוב את העיר היתה תשובתו: כל זמן שישארו תשעה יהודים בעיר, אהיה אני העשירי להצטרף למנין. והיה מוסיף ואומר: הכדורים יש להם שליחות מיוחדת, וכל פצצה יש לה כתובת מיוחדת.

(אישים ושיטות זיין, רבי מאיר שמחה הכהן)

חכמת חכמיו

בינת המקראות

מבט לעתיד

וילך חרנה (בראשית כח י) וילך ארצה בני קדם (שם כט א)

א. ארצה בני קדם הוא כיוון כולל של המקום אך אינו מגדיר את היעד הממוקד, לעומת זאת חרן הוא שם המקום עצמו ומפורט בו יותר היעד. מדוע אם כן שינוי הלשון בין שתי המקראות.

ב. וביותר, הלא בזמן שהיעד עודנו מרוחק הכיוון הוא כללי יותר וככל שמתקרבים אליו הוא ממוקד ומצומצם, ואילו כאן כבר ביציאתו מכנען נאמר שם המקום המדויק 'וילך חרנה' ודוקא בהגעתו לחרן נאמר השם הכולל של 'ארצה בני קדם'.

ג. אמת שדיוק שם המקום מורה על מטרה ממוקדת יותר, אך כאן אין זה מחמת הקרבה ליעד, אלא מחמת המחשבה והציפיה אליו.

ד. ביציאת יעקב מבית אביו לחיי גרות, שם למול פניו את המטרה והיעד של בית משפחת אביו ואחי אמו שיעזרוהו ויסעדוהו, ועל כן נאמר 'וילך חרנה' שלשם היה מבטו ותקוותו, אך אחר שנגלה אליו ה' והבטיחו 'ושמרתיך בכל אשר תלך' שוב לא היה ממוקד מטרה לעזרת משפחתו בני חרן, ואף שלשם שם פעמיו, נאמר בלשון הכללית 'ארצה בני קדם'.

(משך חכמה בראשית כח י)